

יהודה עמיחי: על המשורר ותהליך יצירתו

רשמה וערכה נילי סגל

אף שלכת צבעונית עוזרת לי לזכר דברים שהם ירושלים.
„נסיצה לבוסטון“

יהודה עמיחי קורא משיריו באוניברסיטת ניו יורק

המשורר יהודה עמיחי, חתן פרס ישראל לספרות 1982, שוהה בשנה זו באוניברסיטת ניו יורק כאורחה של „קרן דורות“. הקרן נוסדה ב־1981 בשיתופה של המחלקה לתרבות עברית, ומגמתה לקרב את ציבור הסטודנטים לנושאים הקשורים ללימודי היהדות והעברית. המועמדים לקרן ואורחיה הם אנשי־שם שהתמחו בנושאי מחקר וספרות ובתחום מדעי הרוח.

עמיחי החל את יצירתו הענפה בשנות החמישים. בין ספרי השירה שלו שנתפרסמו עד עתה, הם: עכשיו ובימים האחרים (1955); שירים 1948 - 1962 (1963); עכשיו ברעש (1968); מאחורי כל זה מסתתר אושר גדול (1974); שלוח גדולה: שאלות ותשובות (1980); קובץ הסיפורים. ברות הנוראה הזאת הופיע ב־1961, והרומאן לא מכאן לא מעכשיו ב־1968. הרומאן האחרון שכתב הסופר, מי יתנני מלון, יצא לאור ב־1972. יהודה עמיחי כתב תספיתים ומחזות, ביניהם פעמונים ורכבות, וכן ספרי ילדים. בין

בַּצֶּרֶן

היצירות שתורגמו לאנגלית: TIME (1977); AMEN (1978); GREAT (1983); TRANQUILITY: QUESTIONS AND ANSWERS בירושלים מלמד עמיחי ספרות במכללת חיים גרינברג. הוא נושא את הרצאותיו וקורא משיריו ברחבי הארץ, אמריקה ואירופה. בסימסטר הראשון לשהותו באוניברסיטת ניו-יורק העביר המשורר סדנא לכתיבה יוצרת במחלקה לאנגלית, שם הוא מרצה עתה על מלאכת-השיר. כן מלמד עמיחי קורס סקירתי בספרות עברית חדישה, הניתן בשיתוף עם בית המדרש לרבנים ריפורמים, ומוגש בעברית.

יהודה עמיחי ניא את לבקשתנו להפגש במשרד „בצרוך“ כדי לשחף את קוראינו ברשמי שהותו כאן. תוך כדי שיחה, אותה ניהל בחביבות, נספו הדברים על תפיסתו הפיוטית של המשורר; ראייתו את מקומו בחברה בכלל ובמציאות הישראלית בפרט, וזיקת-הגומלין שבין הסביבה לבין תהליך היצירה.

הסביבה חשובה להתפוחו של משורר, אומר עמיחי. בכח יכול כל אדם להיות משורר. כל ילד שלומד שפה הוא משורר. או שזה נעלם, או שהסביבה מעוררת אותו ליצור. הארץ מעסיקה אותך כל הזמן. הארועים ההסטוריים, התגובה למה שקורה לך — והדרך היחידה להשמיע את קולך — זה להגיב על מה שקורה. את השירים הראשונים שלי כתבתי על מלחמה ואהבה. זאת הדרך לקבוע את עמדותי — בעזרת שירים.

עמדת המשורר נקבעת אף בעזרת פרוזה. על הרומן מי יתנני מלון (1972) שנכתב בעקבות שהותו הקודמת בארה"ב אמר:

אני עושה בעצם מעין צחוק עצוב מהאהבה, ישראל, אמריקה. בעצם מהכתיבה עצמה. זה רומן קצת סאטירי, קצת מצחיק, וקצת פורנוגרפי. אבל זו סאטירה מאד עצובה ביסודה. היא איננה תוקפנית נגד משהו פוליטי או מציאותי. זו יותר סאטירה כללית על מצבו של האדם, על כל מיני דברים שהם כביכול מקודשים, ובמציאות מסויימת — מתפוררים. בזמנו זה היה על הישראלים שחיו פה, אבל יחד עם זה, זה היה על ישראל עצמה. הלא הרומן מסתיים במלחמת ששת הימים.

המציאות הישראלית היא מאד מרוכזת ומחודדת, מעין דגימה של מה שקורה בכל העולם. ישנה תחושת המשכיות. השאלה הקיומית של להיות או לא להיות היא הרבה יותר מחודדת בישראל מאשר בארץ גדולה ובטוחה.

המציאות הישראלית תמיד פועמת בשירת עמיחי, גם כשהיא נכתבת בניו-יורק. הארעיות מחדדת את חוויית ישיבת-הקבע:

קיץ הודי הוא קיץ יהודי.

אבל אני בתלמי מסתבל על ירושלים המסנוגת
לכן היא שחורה עכשיו, פתצ'לום

שהוא יותר מדי.

„קיץ הודי בפרינסטון“

אני עובד עכשיו על שירים שבעצם מקורם במקומות אחרים. העניין הניוירוקי נותן לזה תאוצה, גוון או דחף לצאת, אבל בצורה שונה. המקום המיוחד לא תמיד צריך להיראות. הוא יכול להיות וושינגטון סקוואר, יכול להיות משהו עמוק בשבילי כמו העיר העתיקה.

המשורר חי כחירה והוא לוקח מסביבתו את כל מה שנחוץ לו להביע את עצמו. שינוי מקום עוזר לו להוציא דברים לאור. כשאדם מביא חוויה למקום אחר, או כשיש לאדם בעייה אישית, עצם נסיעתו למקום אחר מחדדת את הדברים. שם הכל מתנקה מהחולף, כאילו מתנתק והופך להתקיים בתנאי מעבדה. זה מה שקרה לשירה העברית באמריקה. שפת המשוררים האמריקאים שכתבו שירה עברית פה היתה הרבה יותר חדה וחריפה משפת הרבוב, שפתו של החנווני או השוטר.

כשאדם נמצא במקומו,

נדמה לו שהכל נצח.

בנסיעות הוא מרגיש את הזמניות של כל דבר.

שהכל חולף.

החולף וההמשכיות עוברים לאורכה של יצירת עמיחי, לובשים ופושטים צורה.

אני יושב עכשיו כאן עם העיניים של אבי
ועם השער המאפיר של אמי על ראשי, בבית
שהיה של ערבי שקנה אותו
מאנגלי שלקח אותו מגרמני,
שחצב אותו מסלעי ירושלים שהיא עירי;
אני מביט אל עולמו של אלהים של אחרים
שקבלו אותו מאחרים. צרפתי
מדברים רבים, גאגרת בומנים שונים,
הרבבתי מקלירילוף, מקמרים
מתבלים, ממלים מתבלות. וכבר עכשיו,
באמצע חיי, אני מתחיל להחזיר אותם לאט, לאט.

„מסעות בנימין האחרון מטורילה“

ההמשכיות קיימת, לדברי המשורר, גם בספרות העברית ובזיקתה למה שבתוכה.

ומחוץ לה:

ההמשכיות היא השפה. כל זמן שכותבים באותה השפה — יש המשכיות. אפילו ספרות שכותבת נגד הזרם, שרוצה לחדש ולשפוט היא בעצם ממשיכה. המשכיות שהיא חיקוי, איננה אמיתית. המשכיות אמיתית היא דיאלקטית.

כל משורר או סופר ישראלי, יהודי, הוא המשכיות התרבות היהודית, הישראלית. יחד עם זה הוא גם בן המאה ה-20. המשותף בינו לבין ספרות העולם הוא בדיוק כמו המשותף בינו לבין ספרות ההשכלה. כל אדם נאמן לשנים. עצם זה שאנו נוסעים במכונית משתף אותנו עם רוב האנשים בעולם. עצם זה שאנו רואים טלביזיה, שיכולה להיות טובה או לא טובה, מראה שאנחנו שייכים לעולם הזה וגם להמשכיות, יהודית, איטלקית או אירית, או כל אחת. זה כמו גיניטיקה וסביבתיות בהתפתחות האדם.

הסופר צריך להיות נאמן לעצמו ולכתוב מה שהוא באמת מרגיש שהוא צריך לכתוב. ממילא כל אדם קשור לסביבה שלו ולהסטוריה שלו וכל מה שקורה נכנס לשירתו.

בשנים האחרונות חדל עמיחי מכתבת פרוזה ומתמסר כליל לכלי-הביטוי הראשוני שלו, השירה.

בשירה ישנה הבעה אנושית עמוקה שהיא תוצאה של החיים, ולא עבודה או מקצוע. כתיבת שירים זה לא משהו שאתה יושב ועובד עליו. או שיש לך מה להגיד – או שאין לך. בפרוזה אין חכמות. שם אתה צריך לגמור דפים וזה לא רק עניין של מצב-רוח או השראה. צריך לארגן את החומר, לתכנן ולקבוע תחומים מראש. בשירה יש יסוד בו אתה מפתיע את עצמך. משהו מושך אותך, קול, מראה, כל דבר אחר. לפעמים המשורר עובר עלייד אותו הדבר וזה לא עושה לו כלום. התנסיתי בכתיבת פרוזה ושירה, ואיני חושב שאכתוב פרוזה יותר. הרגשתי טוב שעשיתי את זה, אבל עכשיו אני כותב שירה בלבד.

שיריו של עמיחי, וסיפוריו תורגמו בהצלחה לאנגלית. לאחרונה הופיע ספר שיריו, *GREAT TRANQUILITY: QUESTIONS AND ANSWERS* וזכה בבקורות חיוביות. קובץ הסיפורים *ברוח הנוראה הזאת* עומד לצאת לאור בימים אלו. המשורר משתף פעולה עם מתרגמי, ורוב התרגומים נראים לו:

ברוב המקרים אם יש למתרגמים ספק במשהו, הם שואלים אותי. בדרך כלל יש נאמנות לשירים ואני מייעץ להם לא לתרגם שיר מסויים, כשיר מחורז או עם קצב. אז לא כדאי לטרוח כי זה לא עובר. למשל בספר האחרון, *שלוה גדולה*, הם רצו לתרגם את כל הספר ואני אמרתי להם ששירים מסויימים, אם יתורגמו, זה יהיה מאולץ ולא טבעי. בחרנו רק שבעים אחוז של השירים, נו, אז מה?...

יהודה עמיחי איננו מתלבט במציאת זמן לכתבה כשהותו כאן. תהליך היצירה פועל מעצמו.

יש מספיק בתיקפה כאן וזה טוב לצאת קצת ולעבוד בחוץ, במקום

לשבת ליד המכתבה. היצירה באה בכל מיני צורות. פתאום משהו קופץ
עליך וזהו! מילים, מראה, חוויה מסויימת. אני רושם את זה על פתקאות,
שוכח חלק... אני סומך על התהליך הטבעי — מה שרוצה להיאמר, יופיע!
בעוד שעתיים, בזמן אחר. אינני דייג שיושב לתפוס דגי-חוויה. כשאני כותב,
יש שירים שאני משכתב, ויש כאלו שלא. כל שיר שונה בתהליך היצירה
שלו.

ואולי זוהי אחת מפעולות השירה האמיתיות,
לפתוח, לקרוח, לערבב ושוב לסגור,
לסדר ולהרגיע.
„ערב קריאת שירים“